

1. POLOŽAJ SLOVENSKEGA NARODA NA ZAČETKU 20. STOLETJA **ZUNANJEPOLITIČNA RAZDELITEV SLOVENCEV MED DVE DRŽAVI :**

V AVSTRO-OGRSKO(od 1867) –**V AVSTRIJSKEM DELU DRŽAVE**:vladajoči narod so bili Nemci, tu je živel večina Slovencev. - **V OGRSKEM DELU DRŽAVE**: prevladovali so Madžari, tu so živeli prekmurski Slovenci. (sestavljala sta manj kot 1/2 prebivalstva v svojih delih države, a je imela vso politično moč. Avstrijska oblast je omogočala manjšim narodom lasten kulturni razvoj, kar so izkoristili tudi Slovenci.)

- **V KRALJEVINO ITALIJO** - od 1866 sodila v njo tudi **BENEŠKA SLOVENIJA**.

NOTRANJEPOLITIČNA RAZDELITEV SLOVENCEV MED PET DEŽEL :

- **KRANJSKA**: ker so bili Slovenci tu v večini, so imeli najboljše možnosti za uveljavljanje.
- **GORIŠKA**: manj možnosti za uveljavljanje zaradi pritiska Italijanov.
- **ŠTAJERSKA**: v manjšini, izpostavljeni nemškimi pritiskom.
- **KOROŠKA**: tu so bili Slovenci v manjšini in najbolj izpostavljeni agresivnim nemškim nacionalistom.
- **ISTRA**

NOTRANJEPOLITIČNO ŽIVLJENJE SLOVENCEV V Z. 20. STOLETJA – Značilna so **KLERIKALNO-LIBERALNA NASPROTJA**, najizrazitejša na Kranjskem, kjer so najmanj čutili ogroženost od drugih narodov. V deželah s premočjo Nemcev oz. Italijanov je med slovenskimi politiki vladala večja stopnja sodelovanja.

VODILNE POLITIČNE STRANKE NA SLOVENSKEM:

- **Katoliška SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA (SLS)**: Vodilna politična sila med Slovenci, ki je obvladovala večino podeželja. Ker je imela v njenem vodstvu in v idejnih pogledih pomembno besedo duhovščina, se je prijela oznaka klerikalna. Njeno volilno bazo je predstavljalo kmečko prebivalstvo.
- **Liberalna NARODNO NAPREDNA STRANKA (NNS)**: Bila je najmočnejša v mestih. Podpirali so jo meščani in izobraženci
- **Delavska JUGOSLOVANSKA SOCIALDEMOKRATSKA STRANKA (JSDS)**: Zaradi slabše gospodarske razvitosti slovenskega ozemlja in zato manjšega števila industrijskega delavstva ni bila pomembnejša politična sila.

TRIALIZEM – politični program: med Slovenci, Hrvati in Srbi se je krepila ideja o trialistični ureditvi monarhije, po kateri bi tretjo enoto v monarhiji sestavljala južnoslovenska oz. jugoslovenska državna enota.

2. SLOVENCI IN PRVA SVETOVNA VOJNA

ŽIVLJENJE V ZALEDJU IN NA FRONTAH JE BILO TEŽKO: (VIR: Civilno prebivalstvo se je moralo podrediti ITA, ki jim niso dovolili nič, oz. so jih po nedolžnem zapirali. Živel so v nenehnem strahu.)

- **ŽIVLJENJE V ZALEDJU**: V poklic na tisoče moških na Slovenskem in v vojskujočih se državah je povzročil gospodarsko stagnacijo. Dolga vojna je povzročila vsesplošno pomanjkanje. Na Slovensko so prihajali begunci s frontnih območij in zajeti vojni ujetniki, ki jih je bilo treba preskrbeti z najosnovnejšim za preživetje.
- **ŽIVLJENJE NA FRONTAH**: Na bojiščih se je veliko slovenskih vojakov odločilo za prebeg na nasprotno stran; iz njih so v vojskah, ki so se bojevale proti AO, sestavili posebne slovenske enote: **RUSKI** (vzhodna fronta), **SRBSKI** (balkanska (solunska) fronta) in **ITALIJANSKI VOJSKI** (soška fronta).

DEMOGRAFSKA PODOBA SE JE SPREMENILA TUDI Z IZSELJEVANJEM CIVILNEGA

PREBIVALSTVA. AVS in ITA so izselili civilno prebivalstvo iz zaledja, mnoge deportirali kot politično sumljive. Ocene o izseljenih se približujejo številu 100.000. številne vasi so bile povsem izpraznjene in jih po vojni niso obnovili.

APRIL 1915: JUGOSLOVANSKI ODBOR IN ANTE TRUMBIĆ

- Del slovenskih in hrvaških politikov je po začetku vojne odšel v tujino, zlasti v prestolnice antantnih sil, potem ko so postali znani deli londonskega pakta med ITA in antantnimi silami oz. VB, ki je velik del slovenskega in hrvaškega ozemlja ponujala v Italiji, če bi ta vstopila v vojno na njihovi strani. Ti politiki v tujini so aprila 1915 v Londonu ustanovili **JUGOSLOVANSKI ODBOR**, ki naj bi **PREDSTAVLJAL V AO ŽIVEČE SLOVENCE, HRVATE in SRBE. Vodil ga je Dalmatinec ANTE**

TRUMBIČ. CILJA:- propagiral je združevanje dveh samostojnih južnoslovanskih KRALJEVIN SRBIJE in ČRNE GORE ter JUŽNIH SLOVANOV IZ AO; -pomagal je pri sestavljanju jugoslovanskih prostovoljskih enot na stran antantnih sil

JULIJ 1917: KRFSKA DEKLARACIJA

- zastopniki jugoslovanskega odbora in vlada kraljevine Srbske so na otoku Krfu podpisali **KRFSKO DEKLARACIJO**, ki je predvidevala: *povojno ustanovitev kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev kot demokratične parlamentarne monarhije pod žezlom srbskega kralja iz dinastije Karađorđevićev, ki bo postal kralj Srbov, Hrvatov in Slovencev. Z njo so bili nezadovoljni (tudi hrvaški politiki, ker v njej ni bila omenjena hrvaška državnost.)*

30. MAJ 1917: JUGOSLOVANSKI POSLANSKI KLUB NA ČELU Z DR. ANTONOM KOROŠCEM JE SPREJEL MAJNIŠKO DEKLARACIJO, pobudo za DEKLARACIJSKO GIBANJE JE DAL ŠKOF BONAVENTURA JEGLIČ

- na Dunaju, je novi **vodja SLS DR. ANTON KOROŠEC** prebral izjavo kot predsednik novoustanovljenega jugoslovanskega poslanskega kluba, v katerem so se združili Slovenski, Hrvaški in Srbski poslanci v AO: **MAJNIŠKA DEKLARACIJA**. Za t. i. majniško deklaracijo avstrijska oblast in dvor nista pokazala simpatij, saj nista hotela zaostriiti odnosov z Madžari, Nemcem pa je bila misel o avtonomni državni tvorbi tuja.
- Zato so vodilni Slovenci podpora iskali pri ljudstvu. **Ljubljanski škof ANTON BONAVENTURA JEGLIČ** je dal pobudo za deklaracijsko gibanje, v katerem so se za majniško deklaracijo izrekla slovenska društva, združenja in posamezniki. V akciji so bile prvič množično aktivne ženske, saj je bil velik del moških na fronti.

MAJNIŠKA DEKLARACIJA: *poslanci v jugoslovanskem klubu zahtevajo na temelju narodnega načela in hrvaškega državnega prava, naj se vsa ozemlja monarhije, v katerih prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, združijo pod žezlom HABSBUŠKO-LOTARINŠKE DINASTIJE v samostojno državno telo, ki bo prosto vsakega narodnega gospostva tujcev in osnovano na demokratični podlagi.*

3. SLOVENC V PRVI JUGOSLAVIJI (1918 -1939)

IMENOVANJE NARODNE VLADE ZA SLOVENIJO 31. 10. 1918

Prvič v zgo. je bila imenovana vlada »ZA SLOVENIJO«, mesta ministrov pa so bila porazdeljena med **TRI SLOVENSKE POLITIČNE STRANKE** v skladu z njihovo realno močjo. Katoliška Slovenska ljudska stranka je imela šest poverjenikov, liberalna Jugoslovanska demokratska stranka pet in socialistična Jugoslovanska socialnodemokratska stranka enega poverjenika

November 1918: pogajanja o ZDRUŽITVI KRALJEVINE SRBIJE, KRALJEVINE ČRNE GORE IN DRŽAVE SHS

- Vodilni srbski politik **NIKOLA PAŠIĆ** je tako kot srbski dvor z dinastijo **KARAĐORĐEVIĆEV** *združevanje videl predvsem kot širitev Srbije.*
- V Črni gori so odstavili dotlej vladajočo dinastijo *Petrovićev* in **RAZGLASILI ZDRUŽITEV S SRBIJO**. Enako so naredili predstavniki *VOJVODINE*, prej dela Ogrske, v katerem so bili Srbi večina.
- Predstavniki Države SHS so na pogovorih o načinu združevanja v Beogradu izhajali iz določil **KRFSKE DEKLARACIJE** (julij 1917). Na pogovorih predsednika Narodnega sveta Antona Korošca ni bilo, saj je bil tedaj v tujini.
- **O USODI SKUPNE DRŽAVE NAJ BI ODLOČALA USTAVODAJNA SKUPŠČINA**, izvoljena na neposrednih volitvah, ustavo naj bi sprejeli s t. i. kvalificirano (tj. 2/3) večino. Z ustavo naj bi bila določena oblika vladavine, ali bo skupna država monarhija ali republika.
- **VZROKI ZA ZDRUŽITEV DRŽAVE SHS S KRALJEVINO SRBIJO V KRALJEVINO SRBOV, HRVATOV, SLOVENCEV**: zunanja vojaška nevarnost, italijanska zasedba Z predelov SLO, nedoločene meje; Država SHS ni bila mednarodno priznana; prepričanje, da se slovenski jezik in kultura lahko ohranita le v povezavi z drugimi južnimi Slovani oz. želja za ohranitvijo svojega jezika in kulture; socialni nemiri v državi; strah pred germanizacijo; strah pred revolucijo ob koncu vojne; upanje, da bo v novi skupnosti možen hitrejši gospodarski razvoj – nov gospodarski prostor, ki je omogočal večji trg; ugled Srbije pri antantnih silah; idealistična predstava o drugih jugoslovanskih narodih

DECEMBER 1918, ŽENEVSKA DEKLARACIJA: ZDRUŽITEV DRŽAVE SHS S KRALJEVINO SRBIJO POD DINASTIJO KARADORĐEVIĆEV V KRALJEVINO SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV (KRALJEVINO SHS ALI POZNEJE IMENOVANO PRVO JUGOSLAVIJO)

- Srbija ni privolila v enakopravnost združevanja, s tem se je mudilo državi SHS zaradi ambicij Italije do velikih delov slovenskih in hrvaških ozemelj. Zato so 1. decembra 1918 privolili v združitev pod pogoji, ki jih je narekovala Srbija. Delegacija Narodnega sveta SHS je regentu Aleksandru Karađorđeviću v *spomenici* sporočila odločitev o ZDRUŽITVI DRŽAVE SHS S KRALJEVINO SRBIJO POD DINASTIJO KARADORĐEVIĆEV. S tem je dilema monarhija ali republika odpadla. V dogovoru o združitvi ni bilo navedeno, s kakšno večino naj bi konstituenta (ustavodajna skupščina) sprejela ustavo nove države. Ta je dobila ime *KRALJEVINA SRBOV, HRVATOV IN SLOVENCEV* (krajše *KRALJEVINA SHS*).
- **OBDOBJE POD VLADAVINO DINASTIJE KARADORĐEVIĆ** so pozneje **IMENOVALI PRVA JUGOSLAVIJA**.

Kraljevina SHS (1918-1921, 1921-1929)

1918-1921: POENOTENJE ZAKONODAJE (CENTRALIZACIJA) ZA TAKO RAZLIČNE PREDELE JE PO ZDRUŽITVI V KRALJEVINO SHS SPROŽALO SPORE pomembno vlogo pa igralo VPRAŠANJE O CENTRALIZIRANI DRŽAVI ali AVTONOMIJI NJENIH DELOV

- V Kraljevini SHS so CENTRALIZIRALI oblast pri osrednjih organih v novi prestolnici Beogradu in niso upoštevali različnih navad RAZLIČNIH NARODOV iz nekdanjih držav: deli nekdanje Avstrije so imeli razvit upravni aparat in večjo avtonomijo na lokalni ravni kot npr. deli nekdanje Ogrske; različni sta bili izkušnji Srbije in Črne gore; najbolj zaostali (upravno, ekonomsko, kulturno) so bili predeli, ki so do 1. balkanske vojne 1912 spadali v Osmansko državo.

NEKATERE POLITIČNE STRANKE V KRALJEVINI SHS SO ZAGOVARJALE CENTRALNO OBLAST, DRUGE PA AVTONOMIJO :

❖ **Zagovornice UNITARIZMA oz. CENTRALNE OBLASTI :**

- *NARODNA RADIKALNA STRANKA (NRS)*: najmočnejša srbska stranka. Iz njenih vrst je bila večina predsednikov vlad, ki so utrjevali premoč Srbov v državi.
- *JUGOSLOVANSKA DEMOKRATSKA STRANKA (JDS)*: vanjo so bili združeni LIBERALCI iz vseh delov države, tudi slovenski.
- *KOMUNISTIČNA PARTIJA JUGOSLAVIJE (KPJ)*: močno je poudarjala enotnost države. Kot sorodne DELAVSKE stranke v drugih državah se je okrepila pod vplivom dogajanja v Rusiji.
- *SOCIALISTIČNA STRANKA JUGOSLAVIJE (SSJ)*: pričakovala je, da bo v enotni državi lažje dosegla enotnost DELAVSKEGA razreda in boj za njegove socialne pravice.

❖ **Zagovornice AVTONOMIJE oz. FEDERALIZMA**

- *HRVAŠKA KMEČKA STRANKA (HKS)*: najmočnejša na Hrvaškem.
- *SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA (SLS)*: najmočnejša na Slovenskem.
- *JUGOSLOVANSKA MUSLIMANSKA ORGANIZACIJA (JMO)*: najmočnejša v BIH.

NA VOLITVAH V USTAVODAJNO SKUPŠČINO STA NAJVEČ GLASOV DOBILI NRS IN JDS; SPREJETJE CENTRALISTIČNE VIDOVDANSKE USTAVE 28. JUNIJA 1921

- Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je bila sprejeta 28. JUNIJA 1921, na srbski narodni praznik Vidov dan, zato so jo imenovali **VIDOVDANSKA USTAVA**.
- Ustavo je podprlo 53 % izvoljenih poslancev.
- Tako sprejeta ustava je povečevala nezaupanje Z dela države do vladajočih političnih krogov v Beogradu. Jugoslovansko politično dogajanje so pogosto označevali z žaljivko »**BEOGRAJSKA ČARŠIJA**« (tržnica), saj so politiki »trgovali« s politično močjo, pozabljali na obljube volivcem in sklepali povsem nenačelne sporazume.

ORGANIZACIJA DRŽAVE PO CENTRALISTIČNI VIDOVDANSKI USTAVI

- Vidovdanska ustava je dala velika pooblastila kralju, ki je skliceval in razpuščal skupščino, bil poveljnik vojaških sil, imenoval višje uradništvo. Ustava je zagotavljala nekatere temeljne liberalne svoboščine, npr. svobodo tiska, govora, nedotakljivost premoženja, splošno volilno pravico za moške. Kot uradni jezik bil predpisan **SRBSKO-HRVAŠKO-SLOVENSKI JEZIK**. Dve pisavi, **LATINICA IN CIRILICA**
- **Kraljevino SHS so razdelili na 33 OBLASTI**(s tem izničili stare meje in onemogočili oblikovanje teritorialnih enot po narodnem načelu. Oblasti so dobile nenavadne meje, saj so sledile načelu, da naj bi večino v čim več upravnih enotah imeli Srbi. SLOVENSKI DEL Kraljevine SHS je bil razdeljen na **LJUBLJANSKO** in **MARIBORSKO OBLAST**), ki niso upoštevale narodnega načela. Nižje upravne enote – okraji – so dobile v prvi Jugoslaviji srbsko različico imena SREZ, zakon, ki naj bi predvidel delovanje njihovih avtonomnih organov, pa sploh ni bil sprejet.

Kraljevina Jugoslavija (1929-1934, 1934-1939) – (1928 – 1934, PREIMENOVANJE V KRALJEVINO JUGOSLAVIJO IN RAZDELITEV DRŽAVE NA BANOVININE)

- Kralj je hotel s PREIMENOVANJEM DRŽAVE (Kraljevine SHS) V **KRALJEVINO JUGOSLAVIJO** poudariti narodno enotnost. Državo je sestavljalo DEVET BANOVIN, KI SO DOBILE IMENA PO REKAH (razen Primorske banovine), s čimer so se izognili omenjanju treh »plemen« jugoslovanskega naroda. SLOVENCISOBILI V **DRAVSKI BANOVINI**, ki je bila narodno najbolj homogena. Šele z oblikovanjem BANOVININE HRVAŠKE avgusta 1939 se je v uradno državno poimenovanje vrnilo ime enega od narodov oz. uradno »plemena«.

6. JANUAR 1929: ŠESTOJANUARSKA DIKTATURA KRALJA ALEKSANDRA in OKTOBRA PREIMENOVANJE V KRALJEVINO JUGOSLAVIJO

- V zapletenem položaju je **KRALJ ALEKSANDER** 6. januarja 1929 razpustil parlament in prepovedal delovanje političnih strank in sindikatov ter **IMENOVAL NOVO VLADO**, odgovorno zgolj njemu, ustavno parlamentarno ureditev je zamenjala diktatura, ki so jo po datumu uvedbe imenovali **ŠESTOJANUARSKA DIKTATURA**.
- Oktobra 1929 je kralj preimenoval državo v **KRALJEVINO JUGOSLAVIJO**, kar naj bi poudarilo državno i narodno (JUGOSLOVANSKO) enotnost in še bolj zapostavilo „plemenska“ (srbsko, hrvaško, slovensko) imena in posebnosti. Posledica je unitaristični pritisk.

SLOVENCISOBISE PO VOJNI SOOČILI Z VPRAŠANJEM NOVIH DRŽAVNIH MEJA, 1920/21 PA SO VEČINSKO NASPROTOVALI CENTRALISTIČNI VIDOVDANSKI USTAVI

- Po določitvi za Slovence neugodnih meja so se med zasedanjem ustavodajne skupščine 1920-1921 vnovič pokazale politične delitve: Slovenci so večinsko nasprotovali sprejetju CENTRALISTIČNE VIDOVDANSKE USTAVE in so glasovanje ob sprejemanju ustave bojkotirali (SLS); podprli so jo le slovenski liberalci (JDS). Menili so, da bo močna centralna oblast onemogočila prevlado katoliškega tabora na Slovenskem.

KATOLIŠKI TABOR: SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA (SLS) POD VODSTVOM ANTONA KOROŠCA JE BILA NAJMOČNEJŠA SLOVENSKA STRANKA V MEDVOJNEM OBDOBJU

- Stranka se je opirala na rimokatoliško cerkev, v njenem vodstvu je bilo veliko duhovnikov. Uživala je veliko podporo na podeželju. Vodstvo SLS je zagovarjalo **avtonomistično oz. FEDERALISTIČNO POLITIKO**, po kateri bi večjo moč dobili lokalni organi oblasti. Ko je SLS vstopila v vlado, je po navadi taktizirala in pozabila na avtonomistične zahteve, ki jih je zagovarjala v opoziciji. Premoč SLS NA SLO 3/4 glasov. Časopis *Ilustrirani Slovenec*, je tako pospremil ZMAGOSLAVJE SLS NA VOLITVAH LETA 1927. Slovenka v narodni noši, ki simbolizira SLS, slavi, vsi drugi so majhni in z dolgimi nosovi.
- Na karikaturi »S starim kanonom na dan« v 270. številki Jutra iz 1924 Korošec, opremljen z leseno sabljico in s papirnato čepico, sedi na tigru »Slovenec«. »Naj bo kar hoče! Fantje, pritisnite! Morda bo pa le počil!« poveljuje topničarjem, ki pripravljajo top z napisom »Dol s centralizmom Avtonomija«. Karikatura je bila objavljena tudi v *Domovini* (št. 47).
- Avtonomija naj bi bila za SLS v Beogradu zgolj politično geslo, ki se ga je dalo delno tudi opuščati, vsaj sodeč po mnenju *Jutra*; npr. na karikaturi »Avtonomija na vagi«,

LIBERALNI TABOR V ČASU PARLAMENTARNE DEMOKRACIJE NA SLOVENSKEM NI BIL HOMOGEN IN JE IZGUBLJAL VELJAVO JSD

- V času parlamentarne demokracije **LIBERALNI TABOR NI BIL TAKO HOMOGEN** kot katoliški. Na državni ravni je bil vključen v **JDS (Jugoslovansko demokratsko stranko)**. Na SLO je

IZGUBLJAL VELJAVO ZARADI PRIVOLITVE V UNITARISTIČNO in CENTRALISTIČNO POLITIKO. Intelektualci ki so večinsko podpirali liberalce, so v 20. Letih ostro polemizirali o slovenstvu in jugoslovanstvu. Vsako glasnejše omenjanje slovenske samobitnosti so voditelji liberalnih strank ocenjevali za močno jugoslovansko državo škodljivo. Takšno politiko je večina Slovencev dojemala kot škodljivo za narodni obstoj, zato je podpora liberalnim strankam na SLO pešala, zlasti med izobraženci.

- DAVČNA STISKALNICA - Na karikaturi »Slovenija v dobi seljačke Pašić-Radić-Pučljeve vlade in narodnega 'sporazuma'« v 8. številki *Ilustriranega Slovenca* iz leta 1926 je Maksim Gaspari narisal nemočno Slovenijo v stiskalnici. »Davčni vijak« privija »vlada RR« (radikalci in Radić). Iz stiskalnice padajo novci, ki jih v klobuk z napisom »čaršija« lovi politik. Poleg je Srbkinja, ki si je nabrala polno vrečo denarja. »Kar počne centralizem s Slovenijo, presega že vse meje, a najbolj žalostno je to, da še nismo imeli Sloveniji tako sovražne vlade, da ne bi dobila tudi med nami ljudi, ki ji služijo.« S komentarjem so mišljeni slovenski liberalci, zagovorniki narodnega unitarizma in državnega centralizma.

HITER INDUSTRIJSKI RAZVOJ SLOVENCEV V NOVI DRŽAVI

- Kljub izgubi TRSTA kot PRISTANIŠČA, je slovenski del države dobro izkoristil vse prednosti. Sledil je hiter INDUSTRIJSKI RAZVOJ S ŠTEVILNIMI NOVIMI OBRATI: največ novih obratov je nastalo v času hitre gospodarske rasti v 20. Letih, **NAJHITREJE STA SE RAZVIJALI TEKSTILNA, LESNA, PAPIRNA INDUSTRIJA; NAZADOVALA JE LE ŽIVILSKA INDUSTRIJA**, saj je imela v pretežno kmetijski državi hudo konkurenco; **NAJVEČ ZAPOSLENIH JE BILO V ŽELEZARSKI IN KOVINSKOPREDELOVALNI INDUSTRIJI.**

OBLIKOVANJE OSREDNJIH NACIONALNIH ZNANSTVENIH IN KULTURNIH USTANOV

- USTANOVITEV **UNIVERZE V LJUBLJANI 1919** JE SPODBUDILA RAZVOJ ZNANOSTI: v domovino so se vrnilo številni slovenski znanstveniki, fakultete so dobile specializirane znanstvene knjižnice, zahtevna strokovna literatura je postala lažje dosegljiva; razvoj znanosti je spodbudil razvoj strokovne terminologije in izdajanje večjega števila znanstvenih del v slovenskem jeziku.
- Kot najvišja narodna znanstvena in umetniška ustanova je bila 1938 ustanovljena **AKADEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI v LJUBLJANI.**
- Od starejših slovenskih kulturnih ustanov sta bili poddržavljeni **DRŽAVNI GLEDALIŠČI V LJUBLJANI IN MARIBORU (1920-22)**, PREIMENOVANI V **NARODNI GLEDALIŠČI.**
- **NARODNO GALERIJO (1918)**, ki je zbirala slovenska likovna dela, in **MUZEJE**, ki so skrbeli za ohranjanje kulturne dediščine
- Veliko novost je prinesel začetek oddajanja **RADIA LJUBLJANA 1928.**
- Od novogradenj bili Slovenci ponosni na **UNIVERZITETNO BIBLIOTEKO (danes NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA)**, ki je bila po načrtih **JOŽETA PLEČNIKA** končana v zadnjih letih medvojnega obdobja.

4. SLOVENCİ IN DRUGA SVETOVNA VOJNA

RAZKOSANJE OZ. OKUPACIJA SLOVENSKEGA DELA (DRAVSKE BANOVINI) IN ETNOCID NAD SLOVENCİ

- **MED NAJBOLJ RAZKOSANIMI PREDELI JE BIL SLOVENSKI DEL (DRAVSKA BANOVIINA), KI SO SI GA RAZDELILE, OKUPIRALE:**
 - o NEM (ŠTAJERSKA in GORENJSKA BREZ LJUBLJANE),
 - o ITA (DOLENJSKA in NOTRANJSKA Z LJUBLJANO),
 - o MAD (PREKMURJE),
 - o NDH (dobila nekaj drobtinic, npr. OBREŽJE).
- Okupatorji so hoteli slovensko ozemlje trajno vključiti v svoje države, ljudi potujčiti ali izseliti. Slovence naj bi asimilirali, izbrisali sledi njihovih kulturnih posebnosti, zlasti jezik. **UNIČENJE KULTURNE POSEBNOSTI IN NARODNE IDENTITETE SKOZI NASILNO ASIMILACIJO IMENUJEMO ETNOCID; ne gre za fizično uničenje prebivalstva, temveč za uničenje njegove identitete.**

NEMŠKI OKUPATOR JE IZBRAL NAJBOLJ NASILNO POLITIKO DO SLOVENCEV (NA ŠTAJERSKEM, NA GORENJSKEM BREZ LJUBLJANE).

- Mnogi pripadniki nemške manjšine na SLO so se že pred vojno navdušili za nacizem. Izgnati so Slovence zlasti v POSAVJU, da bi naredili prostor za KOČEVSKÉ NEMCE. Za izgon so predvideli predvsem izobražence, učitelje in duhovnike. V ŠOLI in UPRAVI je bila SLOVENŠČINA PREPOVEDANA, vsa imena so PONEMČILI, zaprli so SLOVENSKE USTANOVE in DRUŠTVA, uničili so KNJIŽNE ZALOGE V SLOVENSKEM JEZIKU, NASILNA GERMANIZACIJA se je začela takoj po okupaciji. Kot odgovor na odporne akcije so STRELJALI TALCE ali ZAPIRALI sorodnike upornikov.

ITALIJANSKA OKUPACIJSKA POLITIKA JE HOTELA S POLITIKO KULTURNEGA ZBLIŽEVANJA IN POSTOPNEGA UVELJAVLJANJA ITALIJANŠČINE SLOVENCE ASIMILIRATI NA DALJŠI ROK - ITALIJANI SO IZBRALI DRUGAČNO TAKTIKO, SPRVA MILEJŠO.

- Okupirano ozemlje LJUBLJANE Z OKOLICO, NOTRANJSKO IN DOLENJSKO so združili v LJUBLJANSKO POKRAJINO in jo 3. maja 1941 priključili Italiji. Dali so ji POSEBEN STATUS, tako da npr. slovenskih mož niso vpoklicali v italijansko vojsko (tako kot so primorske Slovence). V uradno poslovanje so uvedli DVOJEZIČNOST, v šolah je bila ITALIJANŠČINA OBVEZNI PREDMET, A POUK je ŠE VEDNO POTEKAL V SLOVENŠČINI, KULTURNE IN DRUGE JAVNE USTANOVE so lahko NADALJEVALE DELO, A so morale PRISEČI LOJALNOST ITALIJANSKIM OBLASTEM, POLITIČNI IN DRŽAVNI SISTEM SE JE PREOBLIKOVAL PO FAŠISTIČNIH ZGLEDIH, k sodelovanju so poskušali pritegniti tudi Slovence.

MADŽARSKA OKUPACIJSKA POLITIKA JE BILA PODOBNA NEMŠKI, A BREZ NAJBOLJ NASILNIH METOD

- PREKMURJE SO ŠTELI ZA DEL MADŽARSKEGA NARODA, ki ga je treba po slovenizaciji v prvi Jugoslaviji znova POMADŽARITI. Slovensko izobraženstvo in duhovščina sta bila manj številna, zato ni bilo veliko izgnanih. SLOVENŠČINO SO PREPOVEDALI, V JAVNI UPRAVI IN ŠOLAH PA UVEDLI MADŽARŠČINO.

26. APRIL 1941: OSVOBODILNA FRONTA SLOVENSKEGA NARODA (OF)

- **USTANOVNI ČLANI ORGANIZACIJE OF:**
 - KOMUNISTI (glavni),
 - KRŠČANSKI SOCIALISTI (najštevilčnejši),
 - DEL SOKOLSKE ORGANIZACIJE,
 - PREDSTAVNIKI KULTURNIH DELAVCEV.
- Gibanju so se pridružile še druge skupine, nekatere pa so vstop v OF zavrnile, ker so ocenjevale, da komunisti mislijo predvsem na uvedbo komunistične diktature.

OF JE BILA KOT POLITIČNA ORGANIZACIJA POSEBNOST MED ODPORNIŠKIMI GIBANJI: POLITIČNI PROGRAM S TEMELJNIMI TOČKAMI OF (objavljen JANUAR 1942).

- OF videla svojega glavnega zaveznika v Rusiji. Po vojni naj bi oblast na slovenskem prevzela OF. V 8. Točki se sklicujejo na samoodločbo naroda.
- skrbela za propagandno delo, zbirala orožje in material za partizanske enote, sanitetni material za ranjence, pomagala ljudem, ki so ostali brez svojcev (ker so bili ubiti ali v taboriščih), pomagala varovati otroke, katerih starši so bili v partizanih. DRUGA ODPORNIŠKA GIBANJA v JUG in v Evropi so SPODBUJALA ZLASTI GVERILSKO VOJAŠKO DEJAVNOST IN PROPAGANDO, NE PA POLITIČNEGA ORGANIZIRANJA. V tem pogledu je bila OF S ŠIROKO RAZVEJANO MREŽO ODBOROV IN Z ZELO RAZNOLIKO DEJAVNOSTJO POSEBNOST MED ODPORNIŠKIMI GIBANJI.

NOVEMBRA 1941 JE DR. ALOJZIJ KUCHAR NA RADIU BBC PREDSTAVIL POLITIČNI PROGRAM SLOVENSkih KATOLIŠKIH IN LIBERALNIH POLITIKOV: T. I. LONDONSKE TOČKE

- CILJ ni bila preprosto obnovljena predvojna Jugoslavija, temveč NA NARODNEM NAČELU RAZŠIRJENA SLOVENIJA KOT DEL DEMOKRATIČNE IN FEDERATIVNO PREUREJENE KRALJEVINE JUGOSLAVIJE Z DINASTIJO KARAĐORĐEVIĆEV.

JULIJA 1942 JE BILA V ŠT. JOŠTU NAD HORJULOM USTANOVLJENA PRVA VAŠKA STRAŽA, ITALIJANI PA SO USTANOVLILI ŠE PROSTOVOLJNO PROTIKOMUNISTIČNO MILICO (MVAC)

- ustanovitev prve vaške straže v Št. Joštu nad Horjulom (Italijani so jih oborožili, idejno pa jih je usmerjala SLS) julija 1942 simbolično ocenjuje kot začetek državljanske vojne na Slovenskem, zaradi tega ker so kasneje vaške straže čedalje bolj sodelovale z okupatorjem v boju proti partizanom. Italijanski okupator je enote, ki so delovale pod njegovim poveljstvom in jih je oborožil z lahkim orožjem imenoval Prostovoljna protikomunistična milica. Idejno jih je usmerjalo vodstvo katoliške SLS.
- ITALIJANSKI OKUPATOR JE ENOTE, KI SO DELOVALE POD NJEGOVIM POVELJSTVOM IN JIH JE OBOROŽIL Z LAHKIM OROŽJEM, IMENOVAL **PROSTOVOLJNA PROTIKOMUNISTIČNA MILICA** (MVAC – *Milizia volontaria anticomunista*). Idejno jih je usmerjalo vodstvo katoliške SLS.

DRŽAVLJANSKA VOJNA IN NASTANEK KOLABORACIJE OZ. VOJAŠKEGA SODELOVANJA Z OKUPATORJEM

- Kolaboracija (sodelovanje) se začne ko ni več samo upravno ampak tudi vojaško sodelovanje. Kolaboristi: četniki, vaška straža
- Ob osvobodilni vojni, ki so jo vodili partizani, je POLETI 1942 PRIŠLO DO ODKRITEGA VOJAŠKEGA SOOČENJA NASPROTUJOČIH SI SLOVENSКИH POLITIČNIH TABOROV. DRŽAVLJANSKA VOJNA NA SLOVENSКОEM JE BILA VEČINOMA OMEJENA NA DOLENJSKO IN NOTRANJSKO. Posamezniki iz vodstva protirevolucionarnega tabora so se zavedali, da so S SPREJEMOM OROŽJA OD OKUPATORJA IN Z BOJEVANJEM NA NJEGOVI STRANI PRESTOPILI MEJO SPREJEMLJIVEGA SODELOVANJA V UPRAVI IN ZAŠLI V NEDOPUSTNO KOLABORACIJO.

PO KAPITULACIJI ITALIJE SEPTEMBRA 1943 SO PARTIZANI PRIDOBILI ITALIJANSKO OROŽJE IN NASTALO JE OSVOBOJENO OZEMLJE NA J DRŽAVE, PRI GRČARICAH IN NA TURJAKU PA SO OBRAČUNALI S ČETNIKI IN Z VAŠKIMI STRAŽAMI; SLOVENSKO DOMOBRANSTVO

- PO KAPITULACIJI ITALIJE SEPTEMBRA 1943 SE JE GLAVNINA PARTIZANSKIH ENOT PRESELILA NA ITALIJANSKO OKUPACIJSKO OBMOČJE IN SODELOVALA PRI RAZOROŽEVANJU ITALIJANSKE VOJSKE. PARTIZANI SO TAKO DOBILI TEŽJO OBOROŽITEV, KAR JE OKREPILO NJIHOVO PREMOČ.
- Še preden so J in Z del slovenskega ozemlja zasedle nemške enote, so PARTIZANI OBRAČUNALI S SVOJIMI SLOVENSКИMI NASPROTNIKI. SEPTEMBRA 1943 SO PRI GRČARICAH NA KOČEVSKEM UNIČILI SLOVENSKE ČETNIKE, NA GRADU TURJAK PA VELIK DEL VAŠKIH STRAŽARJEV.

19. IN 20. FEBRUARJA 1944 JE BIL V ČRNOMLJU USTANOVLJEN SNOS KOT ZAKONODAJNI ORGAN ZA SLOVENIJO

- DO KONCA VOJNE SO BILI *DELI DOLENJSKE, BELA KRAJINA, NOTRANJSKE IN PRIMORSKE* VEČINOMA POD NADZOROM PARTIZANSKIH ENOT. SREDIŠČE SLOVENSKEGA NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA JE POSTALA *BELA KRAJINA*, KJER SE JE VODSTVO OSVOBODILNEGA GIBANJA PRIPRAVLJALO NA PREVZEM OBLASTI PO VOJNI. VLOGO ZAKONODAJNEGA ORGANA, kakršno je imel v Jugoslaviji AVNOJ, je NA SLOVENSКОEM NA ZASEDANJU V ČRNOMLJU, 19. IN 20. FEBRUARJA 1944, PREVZEL *SLOVENSKI NARODOSVOBODILNI SVET (SNOS)*. Izvršilno oblast je do imenovanja vlade opravljalo *PREDSIEDSTVO SNOS*. To je bilo politično telo, ki je bilo v celoti slovensko in je na slovenskem ozemlju je upravljal slovenski politično organ.

SLOVENSKO DOMOBRANSTVO, LEON RUPNIK (voditelj slo domobranstva) in DOMOBRANSKA PRISEGA 20.4.1944

- NA OKUPIRANEM OZEMLJU *LJUBLJANSKE POKRAJINE* JE NEMŠKI OKUPATOR SPREJEL SODELOVANJE SLOVENCEV. ZA PREDSEDNIKA POKRAJINSKE UPRAVE SO

POSTAVILI LEONA RUPNIKA IN DOVOLILI USTANOVITEV SLOVENSKEGA DOMOBRANSTVA.

- SODELOVANJE Z NEMCI SO VODITELJI DOMOBRANSTVA OPRAVIČEVALI S TRDITVIJO, DA SLOVENSKI NAROD OGROŽA BOLJŠEVIZEM. Domobranci so v akcijah delovali pod nemškim poveljstvom, vojaško so bili bolj izurjeni in organizirani kot vaške straže. V nemški strukturi je bilo Slovensko domobranstvo pomožna policijska sila za zavarovanje prometnih povezav.
- Z *DOMOBRANSKO PRISEGO* NA HITLERJEV ROJSTNI DAN, 20. APRILA 1944, DA SE BODO POD POVELJSTVOM VODJE NEMČIJE BORILI Z NEMŠKO VOJSKO PROTI KOMUNIZMU, SO ZA PROTIFAŠISTIČNO KOALICIJO SO POSTALI SODELAVCI OKUPATORJA, saj so prestopili dopustni prag sodelovanja z nacističnim režimom.

3. MAJ 1945: NARODNI ODBOR ZA SLOVENIJO, KI SE JE OKLICAL ZA PREDSTAVNIKE SLOVENSKE DRŽAVE, ZAVEZNIKI NISO PRIZNALI/niso reagirali; 5. MAJ 1945: USTANOVITEV NARODNE VLADE SLOVENIJE V AJDOVŠČINI S PREDSEDNIKOM BORISOM KIDRIČEM

- NA ZBOROVANJU V LJUBLJANI SO SE ČLANI *NARODNEGA ODBORA ZA SLOVENIJO* 3. MAJA 1945 OKLICALI ZA PREDSTAVNIKE SLOVENSKE DRŽAVE TER POZVALI ZDA IN VB, NAJ S SVOJIMI ENOTAMI ZASEDEJO SLOVENIJO. MED PROTIFAŠISTIČNO KOALICIJO NI BILO NIKAKRŠNEGA ODZIVA, saj so že prej za legitimnega jugoslovanskega predstavnika šteli vlado v Beogradu z Josipom Brozom kot njenim predsednikom.
- SLOVENSKI DEL NOVIH OBLASTI JE BIL SNOS (zakonodajno telo oz. skupščina). V sklepnih operacijah je 5. MAJA 1945 IMENOVAL *NARODNO VLADO SLOVENIJE*, NJEN PREDSEDNIK JE POSTAL glavni organizator OF *BORIS KIDRIČ*. S tem, da je bila vlada imenovana V *AJDOVŠČINI*, torej na ozemlju Primorske, KI JE DO VOJNE SPADALA V OKVIR KRALJEVINE ITALIJE, SO SIMBOLNO POTRDILI ZAHTEVO, DA BO PO VOJNI JUG ZAHTEVALA SPREMEMBO MEJA.

5. DRUGA JUGOSLAVIJA (1943-1991)

1945: AGRARNA REFORMA: DRŽAVNA LAST ZEMLJE, ZASEBNA LAST POD NADZOROM DRŽAVE (AGRARNI INTERESENTI, KOLONISTI, KDZ), V ZAKUPU (NAJEMNIKI)

- Prvi ekonomsko-politični ukrep komunistične oblasti je bila AVGUSTA 1945 začeta *AGRARNA REFORMA* in z njo povezana kolonizacija. PO NAČELU „*ZEMLJA TISTEMU, KI JO OBDELUJE*“ so RAZLASTILI STARE LASTNIKE (TUJCI, VELEPOSESTNIKI, VELIKI KMETJE, NEAGRARNI LASTNIKI KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ in CERKVENE USTANOVE). MED MALE KMETE oz. *AGRARNE INTERESENTI* so RAZDELILI OBDELOVALNO ZEMLJO, VEČINA GOZDOV je ostala V LASTI DRŽAVE. *Reforma je razdrobila zemljiško posest, novi lastniki, ki so zemljo večinoma obdelovali ROČNO, pa NISO PRIDELOVALI POTREBNIH PRESEŽKOV.*
- Z agrarno reformo je povezana *KOLONIZACIJA* OBMOČIJ, S KATERIH SO SE OB KONCU VOJNE IZSELILI NEMCI ali jih je PO VOJNI NASILNO IZSELILA JUGOSLOVANSKA OBLAST. V JUG je pred vojno najštevilnejša nemška manjšina živela v *VOJVODINI*; tja so naselili več deset tisoč družin (KOLONISTI), mnoge iz zaostalih gorskih predelov. Kmetijstva v ravnici niso obvladali in upad kmetijske proizvodnje je bil tam največji. V SLO sta bila v kolonizaciji s Slovenci poseljena *APAŠKO POLJE* in *DEL KOČEVSKEGA*.

KOLEKTIVIZACIJA KMETIJSTVA: USTANAVLJANJE KMETIJSKIH DELOVNIH ZADRUG (KDZ) (do 1954)

- DEL OBDELOVALNE ZEMLJE IZ ZEMLJIŠKEGA SKLADA so dobila DRŽAVNA POSESTVA in *KMETIJSKE DELOVNE ZADRUGE (KDZ)*, JUGOSLOVANSKE RAZLIČICE SOVJETSKIH *KOLHOZOV*. Komunistična oblast je spodbujala njihovo ustanavljanje, saj so RAČUNALI, da bi ZDRUŽEVANJE MALIH POSESTI S POSODOBITVIJO in UPORABO TRAKTORJEV PRINESLO VEČJI PRIDELEK ZA TRG. Prostovoljno ustanavljanje zadrug se je začelo v vinogradniških predelih, kjer so se ohranile viničarije.
- KMETJE SO SE BRANILI VSTOPANJA V KDZ, SAJ so MORALI DEL POSESTI ODPSTOPITI ZADRUGI, KAR SO OBČUTILI KOT RAZLASTITEV. Bolje so se odzvali MALI POSESTNIKI, ki sami niso pridelali dovolj za lastno preživetje. NA SREDNJE in VELIKE KMETE, ki sami posesti niso hoteli „odstopiti“ zadrugi, je OBLAST IZVAJALA PRITISK in jih SILILA V KDZ. Nasprotovanja med kmeti in oblastjo, združena z nekaj sušnimi leti, so še dodatno vplivala na

UPADANJE KMETIJSKE PRIDELAVE. JUG je k. 40. let grozila lakota. V KDZ se je prostovoljno ali pod prisilo vpisalo 5 % kmečkega prebivalstva v SLO, daleč pod pričakovanji oblasti.

- Po sporu s SZ je začela jugoslovanska oblast postopoma OPUŠČATI POLITIKO KOLEKTIVIZACIJE in 1951 so se v SLO začeli MNOŽITI IZSTOPI IZ KDZ. DO 1954 JE KOLEKTIVIZACIJA NA SLOVENSKEM PODEŽELJU PROPADLA.

TEMELJNI GOSPODARSKI USMERITVI NOVEGA DRŽAVNEGA VODSTVA: PODRŽAVLJANJE GOSPODARSKIH POTENCIALOV (NACIONALIZACIJA) IN GRADITEV BAZIČNE (TEŽKE) INDUSTRIJE TER ELEKTRIFIKACIJA

NACIONALIZACIJE (1946, 1948, 1958)

- TAKOJ PO VOJNI JE OBLAST ZASEGLA PREMOŽENJE pobeglih ali izgnanih NEMCEV in obsojenih OKUPATORJEVIH SODELAVCEV.
- TEMELJ DRŽAVNEGA LASTNIŠTVA NAD PROIZVAJALNIMI SREDSTVI SO BILI ZAKONI O NACIONALIZACIJI:
 - ❖ PRVI ZAKON O NACIONALIZACIJI 1946: poddržavljanje VEČJIH PODJETIJ oz. **TEŽKE INDUSTRIJE**, RUDNIKE, BANKE in ZAVAROVALNICE, delno PROMET;
 - ❖ DRUGI ZAKON O NACIONALIZACIJI 1948: poddržavljanje **LAHKE INDUSTRIJE** oz. MANJŠIH PODJETIJ, KULTURNIH, PROMETNIH in ZDRAVSTVENIH USTANOV;
 - ❖ TRETJI ZAKON O NACIONALIZACIJI 1958: poddržavili so še NAJEMNIŠKA STANOVANJA in MESTNA ZEMLJIŠČA.
- DRŽAVA JE POSTALA LASTNICA VEČ KOT 90 % VSEGA PREMOŽENJA. V rokah zasebnikov so deloma ostale manjše kmetije, trgovine, obrtne delavnice in gozdovi.

1947: ZAKON O PETLETNEM GOSPODARSKEM NAČRTU: ELEKTRIFIKACIJA, TEŽKA INDUSTRIJA

- 1947 je skupščina sprejela ZAKON O PETLETNEM GOSPODARSKEM NAČRTU, s čimer so POSNEMALI SOVJETSKI GOSPODARSKI SISTEM.
- Največ investicijskih sredstev so namenili: gradnji elektrarn oz. ELEKTRIFIKACIJI; gradnji obratov TEŽKE INDUSTRIJE: ŽELEZARSTVO, GRADBENA, KOVINSKA in KEMIJSKA INDUSTRIJA. Krepitev bazične industrije naj bi po mnenju komunistov rešila državo ekonomske odvisnosti od bolj razvitih držav.
- ZAPOSTAVILI so PREDELOVALNO INDUSTRIJO in BLAGO ZA ŠIROKO PORABO.

1948-53: VZROKI ZA INFORMBIROJEVSKI SPOR (SPOR JUG S SZ)

- korenine spora so segale v čas komunističnega prevrata v JUG: KPJ SI JE V JUG SAMA IZBORILA OBLAST. V nasprotju z drugimi vzhodnimi državami, TU NISO BILE NAMEŠČENE SOVJETSKE VOJAŠKE ENOTE. JUG vodstvo s Titom se je štelo za najtesnejšega partnerja SZ, a NI PRIVOLILO V POLOŽAJ SATELITA. INTERESI JUG IN SZ SO SE KRIŽALI OB VPRAŠANJIH POVEZOVANJA DRŽAV NA BALKANU: samostojne nastope in pobude JUG pri povezovanju z ALB in BOL je SZ občutila kot neprimerno poseganje v svoje interesno območje.
- V JUG je TITOV KULT OSEBNOSTI MOČNO PRESEGAL ČASČENJE DRUGIH VZHODNOEVROPSKIH VODITELJEV, saj si je Tito med vojno utrdil sloves voditelja največje partizanske vojske, po vojni pa je bil poleg Stalina edini komunistični vodja, ki je samostojno vodil državo.
- VZROK : STALIN IN SOVJETSKO VODSTVO STA BILA ČEDALJE BOLJ NEZADOVOLJNA S SAMOSTOJNO DRŽO VODSTVA JUG. SZ ga je OBTOŽILA, DA KPJ NE SLEDI IZVIRNI IDEJI MARXA, ENGELSA, LENINA in STALINA. Začel se je *T. I. INFORMBIROJEVSKI SPOR*.

POSNEMANJE SOVJETSKIH VZOROV (ADMINISTRATIVNI SOCIALIZEM 1945-1950) JE ZAMENJAL SISTEM SOCIALISTIČNEGA SAMOUPRAVLJANJA Z DELAVSKIMI SVETI (SAMOUPRAVNI SOCIALIZEM OD 1950 DALJE)

- V NOTRANJI POLITIKI JE POSNEMANJE SOVJETSKIH VZOROV ZAMENJAL SISTEM SOCIALISTIČNEGA SAMOUPRAVLJANJA:
 - o oblast naj bi formalno prevzel DELAVSKI RAZRED;
 - o državno lastnino nad gospodarskimi obrati je zamenjala DRUŽBENA LASTNINA,
 - o ki naj bi jo namesto državnih uradnikov vodili izmed zaposlenih delavcev v tovarni izvoljeni DELAVSKI SVETI; VOLITVE V DELAVSKE SVETE so se začele 1950.

60. LETA: RAZKOL MED PARTIJSKIMI „LIBERALCI“ IN PARTIJSKIMI „KONSERVATIVCI“

- SPOZNAVANJE, DA JE SODOBNA DRUŽBA USMERJENA V POTROŠNIŠTVO, RAZVOJ TRGOVINE, PROMETA, TURIZMA IN STORITVENIH DEJAVNOSTI, JE V 60. LETIH RAZDVOJILO VODILNE POLITIKE PRI NAČRTOVANJU USMERITEV:
 - PARTIJSKI „LIBERALCI“: JUG BI MORAL V GOSPODARSTVU DOPUSTITI VEČJO VLOGO TRGA, V POLITIKI pa VEČJO IDEJNO PLURALNOST
 - PARTIJSKI „KONSERVATIVCI“: starejša generacija je vztrajala pri že preživetih idejnih obrazci, ki so V POLITIKI poudarjali RAZREDNI BOJ KOT POGLAVITNO POLITIČNO SREDSTVO ZA VZPOSTAVITEV OBLASTI DELAVSKEGA RAZREDA, KI SE BORI PROTI LIBERALNEMU KAPITALIZMU, pri tem pa niso upoštevali, da klasičnega izkoriščanja delavstva iz obdobja zgodnjega kapitalizma v sodobnih Z državah ni več, da so nekatere izmed njih, zlasti skandinavske, dosegle visoko stopnjo socialne stabilnosti. V GOSPODARSTVU so partijski konservativci PRISEGALI NA INDUSTRIJO, pozabljali na promet, trgovino, znanost. PARTIJSKI „KONSERVATIVCI“ SO PARTIJSKE „LIBERALCE“ OBSOJALI, DA SE ZGLEDUJE PO KAPITALISTIČNIH VZORIH, KAR NAJ NE BI BILO ZDRUŽLJIVO S SOCIALISTIČNO IDEJO. Njene pripadnike so označevali kot „liberalce“, TODA MED ZAHODNIM LIBERALIZMOM in T. I. PARTIJSKIM LIBERALIZMOM V JUG JE BILA VELIKA RAZLIKA: PRVI DELOVAL V OKVIRU *POLITIČNEGA PLURALIZMA*, DRUGI PA V OKVIRU *ENOPARTIJSKEGA SISTEMA*, ki oblasti ni bil pripravljen deliti z nikomer.

6. Položaj Slovenije v drugi Jugoslaviji

- s pomočjo vira pojasni, kako je Slovenija izkoristila gospodarsko reformo za časa predsednika vlade Staneta Kavčiča (1967-1972)

Slo je gospodarsko reformo izkoristila bolje kot preostale jug republike. v letih, ko je bil predsednik slo vlade stane kavčič (1967-72), so gospodarstveniki dobili bolj proste roke in pozornost preusmerili na izdelke za široko porabo, storitveno dejavnost, trgovino, promet in turizem; vlagali v šolstvo in znanost, ki naj bi spodbudila uvajanje zahtevnejših gospodarskih programov, **uporabo novih virov energije (plin, naftni derivati, jedrska energija)**. Veliko je Slo pričakovala od **sodobnejšega cestnega omrežja** in načrtovala gradnjo sodobne štiripasovne avtoceste Šentilj-Nova gorica. Tudi v Slo so ostali na pol poti, saj je obračunu s Stanetom Kavčičem sledila zamenjava številnih vodilnih gospodarstvenikov.
- primerja razlike med kipom Vera Muhine Delavec in kolhoznic iz 1935 (socialistični realizem) in plakatom Kostje Gatnika za Novi rock '85:

-> Kip Vere Muhine Delavec 1935: v slogu socialističnega realizma (umetnostne smeri, ki naj bi jo po sovjetskem zgledu po 2. Sv. vojni posnemali tudi v Slo); simbolizira idejo (srp in kladivo kot simbola komunizma; nagovarja delavski razred (delavce in kmete); največja vrednota delo; misel vodi v čas političnega sistema, ki je po 2. sv vojni obvladoval tudi slovenski prostor. -> Plakat za koncert novi rock '85 l. 1985: je nastal v času, ko so si umetniki »izposojali« motiviko umetnosti totalitarnih režimov (da bi podirali tabuje, ki so jih ti gradili); (s trganjem verige) nakazuje osvobajanje od ideologij, ki so zaslužjevale ljudi; nagovarja mladino, vrednota sproščenost in vedrina; čas, ko se je ta sistem pri nas in drugod po evropi rušil.
- opiše, kako so se kazali sovjetski vzori v prvih povojnih letih v kulturi in kaj je bila naloga posebnih komisij:

V **kulturi: idejna enostranskost, ostra cenzura, odsotnost polemiziranja** o odprtih vpr. Veljala je zgolj resnica vodilnih partijskih ideologov. Posebne komisije za ohranitev monopola: **nadzirala programe in delo kul. ustanov; cenzurirala dela;** od umetnikov zahtevala: **da delo uskladijo z ideologijo marksizma in leninizma; kritizirali kapitalistični in hvalili socialistični sistem; pozornost kolektivu, družbi in ne posamezniku**
- opiše vpliv ruščine do informbirojskega spora, delni naslon na Z po sporu, vsiljevanje komunistične resnice prek upravnih odborov, s pomočjo vira vlogo agitpropa:

Vpliv sovjetske kulture (ruščine) je bil viden: v št. delih, prevedenih iz ruščine; v močnem vplivu ruskih filmov; v obveznem učenju ruščine; v prevajanju ruskih učb. za predmete, za katere domači učbeniki še niso bili napisani.

Po informbirojevskem sporu so začeli v programe kulturnih ustanov uvrščati tudi dela iz Z kult. prostora. obdobja grobega vmešavanja politike v kulturo je bilo konec.

Komunisti svoje resnice niso več vsiljevali na grob, temveč na bolj prefinjen

način: sorodno delavskemu samoupravljanju v tovarnah so **vodenje kulturnih ustanov**

prevzeli **upravni odbori**, v katerih so številčno premoč dobili člani, ki so jih imenovala oblastne politične org. (zagotovilo, da bo v nesoglasjih med stroko in politiko prevladala politično pogojena odločitev.)

7. Osamosvojitve Slovenije

- s pomočjo vira pojasni vlogo Memoranduma SANU in Slobodana Miloševića (na oblast je prišel 1986) pri širjenju velikosrbskih konceptov, željo srbskega komunističnega vodstva po spremembi konfederalne ustave iz 1974 in temeljne cilje novega srbskega komunističnega vodstva (centralizacija, odprava avtonomije Kosova in Vojvodine);

Pri iskanju poti iz krize sta se izoblikovala 2 koncepta: **srbski in slovenski. 1986** je vodja srbskih komunistov postal **Slobodan Milošević**, ki je prevzel **velikosrbske koncepte**, ki jih je kot nacionalni program zapisala SANU v **Memorandumu**

Novo srb. vodstvo je zahtevalo spremembo (kon)federalnih načel jugoslovanske ustave (1974) – največja žrtev srbski narod; rešitev: **centralizacija jug in večja vloga osrednjih državnih organov v Beogradu; omejitev oz. odprava avtonomnega položaja Kosova in Vojvodine**

- našteje podpornike srbske politike (sprava manj razviti deli JUG, vodstvo JLA) in pojasni razloge za podporo;

Manj razviti deli JUG: krepitev zveznih finančnih skladov naj bi pomagala pri premagovanju ekonom. težav (prihajalo do stečajev, ki so ohromili gosp.)

Vodstvo JLA: zadnji branilci juge (prevladovali srbi in črnogorci); generali zagovarjali politiko trde roke in predlagali razglasitev izrednih razmer – proste roke za delovanje vojske

- pojasni srbsko geslo „vsi Srbi v eni državi“, vlogo „mitingov resnice“;

Geslo je **postavilo pod vprašaj obstoječe meje med republikami** – srb. politika se je sklicevala na pravice srb. naroda, a uresničevanje njenih zahtev bi prizadelo pravice drugih republik in narodov v JUG. **MITINGI RESNICE (1988-89): org. srbski politiki za podporo Slobodana Miloševića.** Na njih naj bi predstavili pravo podobo zatiranja srb. naroda na Kosovu in v drugih rep. JUG izven Srbije -> s tem izsilili zamenjavo političnih vodstev obeh avtonomnih pokrajin; na vodilna mesta prišli komunisti, ki so sledili srbam

- razloži pogled slovenskega političnega vodstva na krizo v Jugoslaviji (spoštovanje ustave iz 1974 in večja vloga republik, dialog, demokratizacija), nasprotja med ZKS in intelektualci, vlogo ZSMS ter nastop reformnih sil v ZKS s prihodom Milana Kučana l. 1986 na njeno čelo;

SLO zahtevala: **spoštovanje ustave (1974), močan položaj republik nasproti federaciji; dialog na javni sceni; v demokratizaciji pol. sistema je slo močno prehitela ostalo JUG**

Znotraj Slo zaostrovanje med ZKS in INTELEKTUALCI (menili, da SLO vodstvo ne brani odločno SLO interesov pred poskusi centralizacije); ZKS ni izdelala nac. programa, ki bi ob zaostrovanju odnosov v JUG jasno nakazal, v kakšni JUG so SLO pripravljeni biti

ZSMS je podprla št. nova alternativna gibanja: **mirovniško, ekološko, pravice istospolnih** (pod njenim okriljem dobila možnost delovanja v okviru legalnih oblik). **1986** na oblast v **ZKS** pride **Milan Kučan** -> **prevladovala reformistične sile**

- s pomočjo odlomka iz Prispevkov za slovenski nacionalni program iz 57. številke Nove revije pojasni videnje intelektualcev na prihodnost Slovenije (SLO mora postati demokratična večstrankarska država suverenega slovenskega naroda) in posledice objave Prispevkov (za JUG vodstvo nesprejemljivo, ZKS pa se je zblížala z opozicijo);

Slo mora postati demokratična večstrankarska država suverenega slo naroda, JUG pa niso omenjali kot nujen ovir bodočega ustroja. Posledice: V **JUG** ocenjevali kot **nesprejemljivo**; **ZKS** se je **zblížala z opozicijo**

- pojasni razlog za t. i. proces proti četverici 1988 (Janša, Tasič, Zavrl, Borštner) s strani JLA in posledice (Bavčarjev Odbor za varstvo človekovih pravic);

1988 je JUG vojaški vrh, da bi zaustavil kritike na svoj račun pripravil proces proti **JANEZU JANŠA, DAVIDU TASIČ, FRANCIJU ZAVRL IN IVANU BORŠTNER** – v reviji **Mladina** najbolj kritično pisali o političnih temah in neupravičenih privilegijih vojske. Posledice: **IGOR BAVČAR** org. **odbor za varstvo človekovih pravic**; sodeloval širok krog javnih delavcev; potekali množični protesti, saj so ljudje razumeli to kot nasprotovanje dem.

- s pomočjo vira predstavi pogled politične opozicije na aktualne razmere v Majniški deklaraciji 1989 (SLO kot suverena država, samostojno odločanje o povezovanju z drugimi, temeljne človekove pravice, politični pluralizem), jo primerja z Majniško deklaracijo iz 1917 ter predstavi spremembo slovenske ustave iz 1989 kot rezultat dogovorov med ZKS in novo politično opozicijo (črtana privilegirana vloga ZK, svoboda združevanja in tiska, pot k večstrankarskim volitvam);
Majniška deklaracija 1989: SLO kot **suverena država; samostojno odločanje o povezovanju z drugimi; temeljne človekove pravice; politični pluralizem**. Spremembe slo. Ustave l. 1989: **črtana privilegirana vloga ZK, zagotovljena svoboda združevanja tiska; pot k prvim večstrankarskim volitvam**
- opiše združevanje novih političnih strank v DEMOS pod voditeljem Pučnikom, razloži izid prvih povojnih slovenskih večstrankarskih volitev aprila 1990 z oblikovanjem novih oblastnih organov
DEMOS dobi večino (vodi bivši zapornik in disident Jože Pučnik), predsednik vlade postane Lojze Peterle, predsednik **skupščine France Bučar**, predsednik **republike Milan Kučan = 8. april 1990**
- s pomočjo slikovnih virov pojasni izid plebiscita za samostojno Slovenijo 23. decembra 1990 (88,5 % ZA) ter zakaj praznujemo 26. decembra dan samostojnosti (razglasitev rezultatov plebiscita);
88,5% ZA; 26. December 1990 rezultati plebiscita -> praznik dan samostojnosti SLO
- datira razglasitev osamosvojitve Slovenije (25. junij 1991), oceni pomen dneva državnosti, s pomočjo zemljevida pojasni glavna cilja enot JLA v vojni (27. junij do 6. julij 1991, z oklepniki zasesti mejne prehode, z letali RTV-oddajnike in letališča
Osamosvojitve SLO: **25. junij 1991**. Vojna med SLO in enotami JLA (**27. junija – 6. julija 1991**), cilji: **mejni prehodi** (kolone JUG oklepnikov); **rtv-oddajniki in letališča** (letalski napadi)

8. Prva leta Republike Slovenije

- datira mednarodno priznanje Slovenije s strani Evropske skupnosti (januar 1992) in navede datum, ko Slovenija postane polnopravna članica OZN (maj 1992)
15. januar 1992 – priznanje Evropske skupnosti; **22. maj 1992** – OZN članica
- datira vstop Slovenije v EU 1. maj 2004
- časovno umesti uvedbo evra v Sloveniji (1. januar 2007) in pojasni ovire, ki jih je morala naša država pri tem premagati (prost pretok kapitala, neodvisnost centralnih bank od vlad, skupne zadeve Evropske centralne banke);
EURO: 1. Januar 2007. Imeti smo morali: **prost pretok kapitala, neodvisnost centralnih bank od finančnih organov vlad držav, finančno politiko prilagoditi članicam – ustanovili so Evropsko centralno banko**
- datira preimenovanje TO v Slovensko vojsko (1995) in določi, kdaj je postala Slovenija članica NATA (2004);
TO->SLO vojska: 1995. SLO postala članica **NATA L. 2004**.

9. Slovenske meje

- ob zemljevidu pojasni, kako je bil Londonski sporazum iz l. 1915 povezan s slovenskim ozemljem in utemelji trditev, da je bila rapalska pogodba iz novembra 1920 tragedija za Slovence (izguba ¼ slovenskega ozemlja ali 340.000 Slovencev je ostalo za Z mejo ali izguba Primorske v korist Italije);
Po 1. Sv. vojni je ITA začela zasedati ozemlja, ki so ji ga v tajnem Londonskem sporazumu 1915 obljubile članice antante za vstop v vojno na njihovi strani. Rapalska pogodba (nov, 1920): **izguba ¼ slovenskega ozemlja ali 340.000 Slovencev je ostalo za Z mejo, izguba Trsta in Gorice**
- ob zemljevidu pojasni potek in izid koroškega plebiscita 10. oktobra 1920 (po saint germainski pogodbi z Avstrijo iz 1919 so odločili izvedbo plebiscita v conii A in conii B celovške kotline, v conii A je večina (59 %) glasovala za Avstrijo) ter razloge za odločitev za Avstrijo;
Po Saint-germainski pogodbi z Avstrijo 1919 so se odločili za izvedbo plebiscita v J conii A in v conii B Celovške kotline; **59% ZA AVSTRIJO**. Razlogi za Avstrijo: **ekonomsko bolj vezani na Celovec in**

Avstrijo; pod JUG zanje slabo srbeli; propaganda; do nove JUG države s srbsko prevlado bili nezaupljivi

- ob slikovnih virih primerja avstrijsko in jugoslovansko plebiscitno propagando in sporočila ?
JUG PROPAGANDA: izgovarjali so se na staro Avstrijo- na vojni poraz, da je JUG boljša, modernejša, novejša, mlajša in bogatejša. AVSTR. PROPAGANDA: izgovarjali, da v JUG ne skrbijo za delavce, JUG je črna, AVSTR. je zelena
- ob zemljevidu pojasni vlogo Morganove črta iz l. 1945;
Morganova črta je bila demarkacijska črta, določena po 2. sv. vojni na območju takratne Julijske krajine. Linija je razmejevala dve vojaški upravi na tem območju, in sicer jugoslovansko vojaško upravo na V delu in zavezniško vojaško upravo na Z delu. Linija je predstavljala začasno mejo med JUG in ITA
- ob zemljevidu Julijske krajine 1945-1947 pojasni njeno razdelitev na cono A in B in upravo obeh con;
Z Morganovo črto razdelili Julijsko krajino na: cono A (zavezniška vojaška uprava Anglo-američanov); **cono B** (pod vojaško upravo Jugoslovanske armade)
- našteje jug. pridobitve po mirovni pogodbi iz 1947 ter ob zemljevidu STO 1947-1954 pojasni obseg, delitev na cono A in B ter upravo Svobodnega tržaškega ozemlja (STO);
Po mirovni pogodbi februarja 1947: **JUG dobila večino Primorske in Istre ter Kvarnerske otoke; na narodno najbolj mešanem ozemlju ustanovili svobodno tržaško ozemlje (STO)**
STO: nadzoroval OZN, obsegal **obalo Jadranskega morja od Devina do Novigrada z ozkim zaledjem**. Razdeljen na: **cono A** (Trst z okolico pod anglo-ameriško vojaško upravo), **cono B** (slo in hrv Istra, okraja Koper in Buje pod JUG vojaško upravo)
- pojasni razrešitev tržaškega vozla s podpisom Memoranduma o soglasju ali Londonskega memoranduma iz oktobra 1954 za Jugoslavijo oz. Slovenijo
1954 Londonski Memorandum: STO je še vedno razdeljeno, JUG dobi ozemlje cone B in majhen del cone A, pri čemer izgubi Trst, pridobi pa Koper, Piran, Izolo, izhod na morje);
- pojasni pojem ezule (italijanski izseljenci) in pomen Osimskih sporazumov iz 1975 (STO odpravljeno, dokončna meja ITA-JUG);
Ezula= italijanski izseljenci, ki so bili pregnani. Pomen **Osimskih sporazumov novembra 1975: STO dokončno odpravljena; dokončna meja med ITA IN JUG**

10. Manjšine

- razloži dejavnosti duhovnikov pri ohranjanju slovenske narodne identitete v Italiji ter cilje in dejavnosti organizacije TIGR iz 1924;
Duhovniki so skrbeli za učenje SLO, kulturno dejavnost in ohranjanje narodne zavesti – ITA oblasti zato preganjale **1924 TIGR (Trst, Istra, Gorica, Reka):** na nasilje odgovorili z nasiljem: **z atentati, s požiganjem ITA šol in uradov** (menili, da so sredstvo poitalijanjevanja), **JUG vojski pošiljali podatke o ITA vojski**
- navede primere kršitev 7. člena Avstrijske državne pogodbe iz 1955 in pridobitve koroških Slovencev (npr. Slovenska gimnazija v Celovcu)
Kršitve pogodbe iz l. 1955: **AVST začela omejevati že dosežene pravice SLO manjšine** – odprava dvojezičnega šolstva na J Koroškem. Pridobitve SLO Korošcev: **Slovenska gimnazija iz 1957, dvojezični napisi iz 1972**

NEODGOVORJENO VPRAŠANJE

- iz tortnega grafičnega prikaza sklepa na večinsko državno lastništvo zemljiškega sklada, iz stolpičnega grafa pa razbere, komu so zemljo odvzeli ter utemelji trditev, da načelo „zemljo tistemu, ki jo obdeluje“, ni prevladalo;